

پیامدهای ازدواج دیر هنگام

زهرا رضائیان*

اشاره

ازدواج یک سنت دیرینه اجتماعی و خواسته طبیعی زن و مرد است که همه مکاتب و ادیان الهی بر آن صحنه گذاشته‌اند و از دیرباز مورد توجه متفکرین و دانشمندان در زمینه‌های مختلف بوده است. در دهه‌های اخیر به علت پیچیدگی‌های امور مربوط به ازدواج، دامنه مسائل مربوط به آن به قلمرو علوم دیگر همچون اقتصاد، جمعیت‌شناسی و سیاست نیز کشیده شده است. ازدواج عامل تشکیل خانواده و تکثیر و بقای نسل انسان است که در عواملی همچون مرگ و میر، امید به زندگی بالاتر و ... تأثیرگذار است. از آنجا که سن ازدواج یکی از شاخصه‌های مهم برای ارزیابی میزان سلامت و بهداشت جسمی و روانی افراد یک جامعه محسوب می‌شود. جوامع انسانی طی دو قرن اخیر، شاهد تغییرات اساسی در سن ازدواج بوده‌اند و روند شکل‌گیری خانواده در خیلی از کشورها طولانی و با تأخیر همراه شده است. ایران نیز همچون سایر کشورهای در حال توسعه در مرحله گذار از سنت به مدرنیته است که تغییرات وسیعی را در همه پدیده‌های اجتماعی از جمله ازدواج سپری کرده است. تأخیر در سن ازدواج، آسیب‌ها و مشکلاتی را به دنبال دارد که در این مقاله به برخی از این آسیب‌ها اشاره می‌شود.

اهمیت ازدواج در اسلام

ازدواج، بزرگ‌ترین و مهم‌ترین حادثه زندگی انسان است و دختران و پسران، میوه‌های باغ زندگی انسان هستند که دست آفرینش نوعی جاذبه و کشش درونی در آن‌ها به ودیعت نهاده است. اضطراب و نا آرامی آنان در این سنین از طریق ازدواج به سکونت و آرامش تبدیل می‌شود و قرآن

* کارشناس ارشد علوم قرآن و حدیث.

که راز آفریدن همسر را «لتسکنوا اليها» می‌داند، به این نکته اشاره دارد: «وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً»^۱؛ و از نشانه‌های خداوند این است که همسرانی از جنس خود شما برای شما آفرید تا در کنار آنها آرامش یابید و در میانتان مودت و رحمت قرار داد.

ازدواج، احیای سنت پیامبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ است که فرموده است: «النِّكَاحُ سُنَّتِي، فَمَنْ رَغِبَ عَن سُنَّتِي فَلَيْسَ مِنِّي»^۲ ازدواج سنت من است؛ پس هر که از سنت من روی برگرداند، از من نیست». آن حضرت در سخن ارزشمند دیگری فرموده است: «تَنَاقَحُوا تَنَاسَلُوا تَكْتُمُوا فَإِنِّي أَبَاهِي بِكُمْ الْأُمَّمَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَ لَوْ بِالسَّقَطِ»^۳ ازدواج کنید و تشکیل خانواده بدهید و تولید نسل نمایید که من در روز قیامت به شما مباحث می‌کنم، حتی به طفل کوچکی که سقط شده باشد». از آنجا که همسرمداری اثر مستقیم و بسیار مثبتی بر جامعه و نسل‌های آینده دارد. از همین روست که خانه‌داری برای زن از نظر اسلام جهاد فی سبیل الله است؛ چنانکه رسول خدا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرموده است: «جِهَادُ الْمَرْأَةِ حُسْنُ التَّبَعْلِ»^۴؛ جهاد زن خوب شوهرداری نمودن است. همسرمداری برای مرد نیز ثواب بسیاری دارد؛ چنانکه پیامبر فرمود: «الكَافُ لِغِيَالِهِ كَالْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ»^۵ مردی که برای آسایش زن و فرزندانش کار می‌کند، همچون جهادکننده در راه خداست».

تکویناً هر دختر و پسر بالغی به ازدواج احتیاج دارد. مبارزه با این نیاز طبیعی و تکوینی، نتیجه‌ای جز بدبختی و فساد ندارد. به حکم تکوین الهی باید آب نوشید تا رفع تشنگی شود و اگر کسی با تحمل رنج و مشقت بر خلاف تکوین حرکت کند، سرانجام مجبور به تسلیم است یا اینکه خود را از بین می‌برد. نیاز طبیعی پسران و دختران بالغ نیز چنین است و اگر برخلاف تکوین رفتار شود، موجب فساد جامعه می‌شود. مصداق بارز این عمل خلاف تکوین، دنیای به اصطلاح مترقی امروزی است که با سرعتی سرسام‌آور به سوی بدبختی و فلاکت گام برمی‌دارد.

آسیب‌ها و مشکلات ازدواج در سنین بالا

ساختار طبیعی و فطری انسانی، در راستای تأمین آرامش روانی زن و مرد، تداوم نسل بشر،

۱. روم: ۲۱.

۲. محمدباقر مجلسی، بحارالانوار، ج ۱۰۰، ص ۲۲۰.

۳. محمد بن محمد شعیری، جامع الاخبار، ص ۱۰۱.

۴. محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج ۵، ص ۹.

۵. محمد بن ابراهیم صدرالدین شیرازی، شرح اصول کافی، ج ۱، ص ۴۳۳.

ارضای بهنجار غریزه جنسی، جلوگیری از انحرافات اجتماعی و نیز مشروعیت‌بخشی به فرزندان، صورت و مدلی را در یک قالب مفهومی با غنایی فارغ از تخلف طبیعی و فطری بشر که همان ازدواج است، توصیه و تجویز می‌کند، اما در دهه‌های اخیر و در پی تحولات ناشی از نوسازی، صنعتی شدن و تغییراتی که در ساختارهای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی رخ داده است، ازدواج جوانان به تأخیر افتاده است. این تأخیر موجب بروز مشکلات و آسیب‌هایی شده است که در ادامه به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود.

۱. افزایش سن ازدواج و مشکلات ناشی از آن

اگر چه قرآن سن معینی را برای ازدواج مطرح نکرده است، اما از واژگانی چون «بلوغ»، «بلوغ حُلْم»، «بلوغ نکاح» و «بلوغ اشد» می‌توان سن بلوغ و سن ازدواج را به دست آورد. شاید رساترین آیه در تعیین سن ازدواج این آیه شریفه باشد که می‌فرماید: «وَ ابْتَلُوا الْيَتَامَى حَتَّىٰ إِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَ فَإِنْ آنَسْتُمْ مِنْهُمْ رُشْدًا فَادْفَعُوا إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ؛^۱ یتیمان را آزمایش کنید تا هنگامی که بالغ شده و به نکاح تمایل پیدا کردند و آنان را به درک مصالح زندگانی خود آگاه یافتید، اموال‌شان را به آنان بدهید». شیخ طوسی در تفسیر آیه می‌نویسد: «معنای بلوغ نکاح آن است که به مرحله توانایی بر هم‌خوابگی و تولید نسل برسند و احتلام فعلی منظور نیست». ^۲ در واقع سن ازدواج، سن تمایل است و در صورت نیاز اگر ترک آن موجب گناه شود، ازدواج واجب می‌شود. این در حالی است که در جوامع امروزی سن ازدواج از سن بلوغ جسمی فاصله گرفته است و اغلب این فاصله نیز معقول پنداشته می‌شود. افزایش سن ازدواج از سویی و کاهش سن بلوغ از سوی دیگر موجب بروز مشکلات بسیاری در جامعه کنونی شده است. در واقع انتظارات، ایده‌آل‌ها و هنجارهای اجتماعی ازدواج جوانان را به تأخیر انداخته است؛ بدین معنا که از سویی غریزه جنسی که سراسر وجود نوجوان را تسخیر کرده است و از سوی دیگر عوامل تحریک‌کننده بیرونی همچون الگوهای رفتاری، چهره‌های زیبا و آرایش کرده، عکس‌های مبتذل، فیلم‌های سینمایی وارداتی، دسترسی به ماهواره و اینترنت و افزون بر آن فیلم‌ها و سریال‌های داخلی مغایر با فرهنگ معنوی جامعه، موجب بلوغ زودرس در نوجوانان شده است و چون همه آن‌ها از نظر اخلاقی و معنوی به اندازه‌ای قوی نیستند که بتوانند با رعایت تقوا و خویشتنداری این فاصله

۱. نساء: ۶.

۲. محمد بن حسن طوسی، التبیان فی تفسیر القرآن، ج ۳، ص ۱۱۶ و ۱۱۷.

(بلوغ تا زمان ازدواج) را پشت سر بگذارند، امکان ابتلای آنان به انحرافات اخلاقی و بی بند و باری‌های جنسی بیشتر است.^۱

در جوامع غربی نیاز جنسی فرد خارج از قواعد و اصول صحیح برآورده می‌شود که دارای معایب و آسیب‌های بسیاری برای فرد و جامعه است، اما در جامعه اسلامی فرد برای ارضای این نیاز طبیعی ناچار است مدت زمان بیشتری را خویشنداری کند تا مرتکب گناه نشود؛ از این‌رو باید آسیب‌های دیگری همچون فشار روحی، روانی، افسردگی و اضطراب را متحمل شود. طبیعی است که با افزایش سن، قوای جنسی زن و مرد کاهش می‌یابد و دیگر آن شور و اشتیاق جوانی در آن‌ها وجود ندارد؛ از این‌رو ازدواج در سن بالا موجب بی‌انگیزگی و کاهش تمایلات جنسی می‌شود و عدم وجود تعادل در یک رابطه زناشویی، می‌تواند مشکلات بیشتری را به دنبال داشته باشد. از نظر برخی کارشناسان، نارضایتی جنسی یکی از مهم‌ترین عوامل طلاق در ایران، و بیش از ۵۰ درصد طلاق‌ها ناشی از مشکلات و اختلالات جنسی است.^۲ برخلاف برخی گمان‌ها، رابطه جنسی زن و مرد نه تنها یک رابطه جسمی شهوانی نیست؛ بلکه آثار بسیاری در روابط زناشویی دارد. این رابطه عاملی برای تقویت حس اعتماد به نفس، رهایی از تنش‌های روزانه، افزایش صمیمیت و بالابردن حس حمایتگری مردان از زنان است. تأثیر روابط جنسی در استحکام زناشویی تا آنجاست که برخی ابراز کرده‌اند با وجود علاقه بسیاری که به همسر خود دارند، دیگر قادر به ادامه زندگی با او نیستند؛ زیرا او همواره از برقراری رابطه جنسی طفره می‌رود. ناکامی جنسی در مردان آثاری همچون افسردگی، کم‌حرفی با همسر، افزایش احتمال روابط مشروع یا نامشروع با دیگران، تمایل به اعتیاد و بی‌انگیزگی را به دنبال خواهد داشت. این ناکامی در زنان نیز به دلیل آنکه نیاز جنسی خود را صراحتاً بیان نمی‌کنند، احتمال ناسازگاری، بهانه‌جویی، سلطه‌گری، سرگرم کردن خود به امور مختلف، خودنمایی جنسی و حتی برقراری روابط نامشروع را افزایش می‌دهد.^۳

۱. محمدصادق شجاعی، «تحلیل روانشناختی افزایش سن ازدواج و نقش آن در انحرافات اخلاقی جوانان»، ماهنامه معرفت، ص ۴۹.

۲. فارس نیوز، «علت ۵۰ درصد طلاق‌ها، مشکلات جنسی است»، ۱۳۸۶/۰۹/۰۶، کد خبر: ۸۶۰۹۰۶۰۳۴۹.
<https://www.farsnews.ir/news/8609060349>

۳. هاجر السادات قاسمی، «آسیب‌شناسی روابط زوجین: لایه‌های زیرین ناسازگاری»، فصلنامه حوراء، ص ۵.

۲. کاهش قدرت باروری و تأثیرات آن بر فرزند

یکی از مشکلات عدیده زنان در سن بالا، تحلیل قدرت باروری است. به تأخیر افتادن ازدواج در زنان موجب به تعویق افتادن باروری می‌شود. سن ازدواج زنان، عامل تعیین‌کننده طول مدت باروری است. ازدواج در سنین پایین به معنی طولانی‌تر شدن دوره باروری و احتمال داشتن فرزندان بیشتر است؛ در حالی که بالا رفتن سن ازدواج برای دختران می‌تواند منجر به افزایش وقوع ناهنجاری مادرزادی و عقب‌افتادگی در نوزادان شود.

بالا رفتن سن بارداری هم با کاهش میزان ذخیره تخمدان و هم کاهش کیفیت تخمک‌ها همراه است. این روند کاهشی از ۳۰ سالگی سرعت می‌گیرد، پس از ۳۵ سالگی شتاب بیشتری می‌گیرد و پس از ۴۰ سالگی این روند کاهشی بسیار پرشتاب می‌شود. بعد از ۳۰ سالگی، محتوای ژنتیکی تخمک‌ها نیز تغییر می‌کند. در واقع ممکن است حتی تخمک بالغ هم شود، اما از نظر کروموزومی نرمال نباشد و حتی اگر به جنین تبدیل شود، جنین سالم نباشد و یا اصلاً لانه‌گزینی رخ ندهد و یا جنین پس از لانه‌گزینی در همان روزهای نخست سقط شود. هرچه سن خانم در هنگام بارداری بالاتر باشد به‌ویژه بالای ۴۰ سال، بارداری مخاطرات بیشتری برای مادر و جنین دارد. در سنین بالای ۴۰ سال، تخمک‌ها پیر می‌شوند و افزون بر کاهش احتمال بارداری، احتمال خطر بروز اختلالات کروموزومی در جنین و سقط جنین نیز افزایش می‌یابد. همچنین باید توجه داشت که با افزایش سن، احتمال بروز عوارضی همچون فشار خون بالا، دیابت بارداری و بیماری‌های زمینه‌ای بیشتر می‌شود. مشکلاتی همچون فشار خون بالا و دیابت بارداری باعث کاهش خون‌رسانی به رحم و در نتیجه، کاهش خون‌رسانی به جنین می‌شود و می‌تواند به اختلالاتی در رشد جنین منجر شود. افزون بر این می‌تواند باعث کاهش مایع آمنیوتیک (الیگوهیدرآمیوس) و در نهایت مرگ داخل رحمی جنین شود. خطر زایمان زودرس یکی دیگر از عوارض احتمالی بارداری در سنین بالاست که می‌تواند تهدید کننده سلامت نوزاد باشد.^۱

تحقیقات نشان می‌دهد بارداری در سنین بالا، موجب بروز مشکلات عصب‌شناختی در کودکان می‌شود. در تحقیقی انجام شده در آمریکا، ۵۶ هزار کودک هشت‌ماهه، چهارساله و

۱. ر.ک: مهرانگیز شعاع کاظمی، فرایند تحولات خانواده در ایران: ازدواج دیر هنگام و تأخیر در فرزندآوری»، ص

۱۹۴؛ خبرگزاری مشرق، «اهمیت سن باروری خانم‌ها در فرزندآوری»، ۱۴۰۲/۰۳/۰۵، کد خبر: ۱۴۹۳۲۵۵.

هفت‌ساله در زمینه توانایی‌های عصب‌شناختی آزمایش شدند. در تحقیق مذکور آزمایش‌هایی برای سنجش قدرت استدلال، حافظه، تمرکز در یادگیری، ادراک، صحبت کردن، خواندن و برخی مهارت‌های حرکتی بررسی شد. در این تحقیق کودکانی که پدران مُسن‌تری داشتند، جز در آزمایش‌های مربوط به مهارت‌های حرکتی نمرات کمتری کسب کردند. نکته جالب تحقیق این است کودکانی که مادران مُسن‌تری داشتند، از امتیازات بالاتری در زمینه مهارت‌های شناختی برخوردار بودند. بنابراین این باور که سن بالای پدر بر فرزند هیچ تأثیر مخربی نمی‌گذارد، نقض می‌شود. بارداری مادران در سنین بالاتر نیز موجب نارسایی‌هایی هنگام تولد، وزن کم نوزاد و همچنین در مواردی موجب زایمان زودرس می‌شود.^۱

۳. کاهش جمعیت و قدرت کشور

قدرت استراتژیک هر سرزمینی مؤلفه‌های متعددی دارد که نیروی انسانی جوان یکی از اضلاع اساسی آن است. علی‌رغم تمام پیشرفت‌هایی که بشر در حوزه علم و تکنولوژی داشته است اما همچنان نقش نیروی انسانی در تولید قدرت سخت و نرم، انکارشدنی نیست؛ چنانکه مقام معظم رهبری (عجّل الله فرجه) در این باره فرموده است: «این مسائل بایستی ترویج بشود. ازدواج بهنگام و بدون تأخیر یکی از کارهای لازم و واجب است؛ فرزندآوری و تکثیر نسل یکی از آن وظایف مهم و اساسی است که بایستی انجام بگیرد که هر دوی اینها، هم ازدواج زودهنگام و بهنگام و هم تکثیر نسل، جزو نیازهای حیاتی امروز کشور و فردای کشور است».^۲ متأسفانه فرزندآوری در ایران از دهه ۷۰ هجری شمسی تا کنون دچار کاهش شدیدی شده است و طبق پیش‌بینی‌ها ایران در آینده با بحران پیری جمعیت روبه‌رو خواهد شد. در ۱۰ سال گذشته ۵۰ درصد از ازدواج‌ها کاهش داشته و این رقم از ۹۸۰ هزار مورد به ۵۴۰ هزار ازدواج در کشور رسیده است. تغییر اولویت و سبک زندگی خانواده‌ها موجب عدم ازدواج و فرزندآوری در میان جوانان شده است.^۳

۱. مشاوره، «تأثیر سن والدین در تربیت فرزندان»، ماهنامه پیام زن، ص ۴۸.

۲. بیانات در ارتباط تصویری با مداحان، ۱۳۹۹/۱۱/۱۵.

<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=47254>

۳. باشگاه خبرنگاران جوان، «کاهش شدید فرزندآوری در ایران از دهه ۷۰ هجری شمسی»، ۱۴۰۱/۰۴/۰۴، کد خبر: ۸۱۶۹۸۲۹.

<https://www.yjc.ir/fa/news/8169829>

تأخیر در ازدواج و تشکیل خانواده از نظر جمعیت‌شناختی موجب ایجاد دگرگونی در الگوهای زاد و ولد می‌شود. کاهش فراگیر باروری در کشورهای مختلف از جمله ایران، بیشتر نتیجه ازدواج در سنین بالاتر است. ازدواج افراد در سنین بالاتر می‌تواند ساختار خانواده، تعامل اعضای آن با یکدیگر و الگوهای رفتاری افراد خانواده را از طریق دگرگونی در چرخه زندگی خانوادگی متأثر کند. یکی از تأثیرات زیانبار افزایش سن ازدواج در دختران، افزایش میزان وقوع ناهنجاری‌های مادرزادی و عقب‌ماندگی در نوزادان است که می‌تواند منحنی سلامت و هوش را در جامعه دچار اختلال کند. عدم تمایل افراد به فرزندآوری نیز موجب کاهش جمعیت می‌شود. کمتر بودن شاخص فرزندآوری از ۱/۲ فرزند، به معنی کاهش تدریجی جمعیت و در نهایت انقراض نسلی است.^۱

در شرایط کنونی اهم چالش‌های جمعیتی ایران، تغییرات ساختار سنی جمعیت، سالخوردگی جمعیت، باروری پایین، افزایش مهاجرت‌های منطقه‌ای و بین‌المللی و تأخیر و ناپایداری ازدواج‌هاست. جمعیت سالم از یک طرف جمعیتی مولد است و از سوی دیگر هم از لحاظ حضور در محل کار و هم سطوح دانش و مهارت و از طرف دیگر جمعیت سالم یعنی متوسط عمر بیشتر، کاهش اولویت‌های فوری و افزایش پس‌اندازها و سرمایه‌گذاری و به عبارتی جمعیت سالم و مولد محور مهم در پیشرفت کشورهاست.^۲

۴. افسردگی و اعتماد به نفس پایین

زندگی زناشویی با اعتماد به نفس پایین مانند رانندگی با ترمزدستی است. میزان اعتماد به نفس طرفین می‌تواند باعث موفقیت ازدواج و یا تأثیرات منفی آن موجب یک زندگی زناشویی ناموفق شود. نداشتن اعتماد به نفس در زندگی زناشویی و رابطه می‌تواند موجب به وجود آمدن مشاجره‌های پیاپی، شک، کاهش صداقت و صمیمیت شود. اعتماد به نفس فرد زمانی پایین است که نسبت به اینکه چه کسی است، چه کارهایی می‌تواند انجام دهد و چقدر با ارزش است، به خود ایمان نداشته باشد. افرادی که مشکل عزت نفس پایین دارند، به طور مداوم از

۱. فارس نیوز، «پیش‌بینی بحران جمعیت در ایران»، ۱۴۰۱/۰۴/۰۴، کد خبر: ۱۴۰۱۰۴۰۴۰۰۰۲۷۵.

<https://www.farsnews.ir/yazd/news/14010404000275>

۲. پایگاه اطلاع‌رسانی تابناک، «کاهش ۴۰ درصدی ازدواج در ایران»، ۱۴۰۲/۰۳/۰۶، کد خبر: ۱۱۷۶۸۶۴.

<https://www.tabnak.ir/fa/news/1176864>

اشتباه کردن یا از دست دادن دیگران ترس دارند.^۱ زنی که در سن بالا ازدواج می‌کند، به سبب عزت نفس پایین همواره با ترس از دست دادن همسر مواجه است. این ترس نیز وابستگی بیش از حد به همسر و در نتیجه بروز مشکلات و اختلافات میان زوجین می‌شود.

در اغلب ازدواج‌هایی که با تأخیر انجام می‌شود، زن‌ها از استقلال مالی و فکری برخوردارند و ترجیح می‌دهند هیچ‌گونه وابستگی به کسی نداشته باشند. این استقلال موجب می‌شود آن‌ها بسیاری از کارها را به صلاحدید خود انجام دهند و کمتر از همسرشان نظر یا کمک بخواهند. طبیعی است که در چنین ازدواج‌هایی مردان نمی‌توانند مدیریت خانه و خانواده را در دست بگیرند. از این رو نقش مهم آن‌ها در ثبات مالی خانواده زیر سؤال می‌رود و در نهایت از اعتماد به نفس و حتی عزت نفس آنان کاسته می‌شود. استقلال مالی زن می‌تواند موجب پذیرفتن تسلط مرد شود؛ غافل از آنکه خداوند مردان را قوام و تکیه‌گاه زنان قرار داده، مسئولیت مخارج زندگی را بر دوش آنان نهاده و زنان را به آرامشگری و اطاعت از شوهر دعوت کرده است: «الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِّلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللَّهُ»^۲ مردان سرپرست زنانند به دلیل آنکه خدا برخی از ایشان را بر برخی برتری داده و [نیز] به دلیل آنکه از اموالشان خرج می‌کنند؛ پس زنان درستکار فرمانبردارند [و] به پاس آنچه خدا [برای آنان] حفظ کرده، اسرار [شوهران خود] را حفظ می‌کنند». زیبایی و تکامل زندگی در وابستگی زن و مرد به یکدیگر و عمل هر کدام به تکالیف خود در زندگی شکل می‌گیرد و اگر زن در زندگی با این گمان که نیازی به حمایت مالی مرد ندارد و با این تفکر قییم بودن مرد را تضعیف کند، ستون خانواده سست می‌شود.

منت بر شوهر، عدم هماهنگی با وی در تهیه لوازم زندگی، چشم و هم‌چشمی، تجمل و اسراف افزون بر مذموم بودن در اسلام موجب تیرگی روابط زناشویی می‌شود، با ایجاد کینه و نفرت به جای عشق و محبت در زندگی آرامش را در زندگی از بین می‌برد و شیرینی زندگی در پرتو منابع مالی بیشتر را به تلخی بدل می‌کند. عدم حضور زن در منزل و خستگی ناشی از کار بیرون نیز می‌تواند در نحوه برخورد زن با همسر و فرزندان اثر منفی بگذارد تا جایی که زن انرژی

۱. پایگاه خبری صاحب‌خبران، «این کارهای همسران اعتماد به نفس شما را نابود می‌کند»، ۱۴۰۱/۰۳/۰۷، کد خبر: ۵۴۲۸۹۱۷۴.

کافی برای انجام وظیفه اصلی خود - که نقش مادری و همسری است - نداشته باشد و همین مسئله، موجب سستی بنیان خانواده می‌شود.^۱

از دیگر پیامدهای ازدواج در سنین بالا می‌توان به کم‌حوصلگی و بی‌رغبتی فرد در انجام امور، احساس عدم درک از سوی دیگران، فشارهای روحی و روانی، خانه‌گریزی دختران، سلب قدرت برنامه‌ریزی مالی (خرج یا پس انداز) در خانواده، وسواس زیاد در انتخاب، محرومیت فرزندان از داشتن والدین با نشاط، اختلاف سنی زیاد والدین با فرزندان و افت شاخص‌های سلامت در سطح جامعه اشاره کرد.

فهرست منابع

کتاب

۱. شعاع کاظمی، مهرانگیز و حسین عندلیب، فرایند تحولات خانواده در ایران: ازدواج دیرهنگام و تأخیر در فرزندآوری، قم: قسیم طاهها، ۱۳۹۹ ش.
۲. شعیری، محمد بن محمد، جامع الاخبار، چاپ اول، نجف: مطبعة حیدریه، بی‌تا.
۳. صدرالدین شیرازی، محمد بن ابراهیم، شرح اصول کافی، تصحیح محمد خواجه‌سوی، چاپ اول، تهران: مؤسسه تحقیقات و مطالعات فرهنگی، ۱۳۸۳ ش.
۴. طوسی، محمد بن حسن، البیان فی تفسیر القرآن، تصحیح احمد حبیب عاملی، چاپ اول، بیروت: دار احیاء التراث العربی، بی‌تا.
۵. کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، تصحیح علی‌اکبر غفاری و محمد آخوندی، چاپ چهارم، تهران: دارالکتب الاسلامیه، ۱۴۰۷ ق.
۶. مجلسی، محمدباقر، بحارالانوار، تصحیح جمعی از محققان، چاپ دوم، بیروت: دار احیاء التراث العربی، ۱۴۰۳ ق.

مقالات

۱. انتصاری، آمنه، «استقلال مالی زن و استحکام خانواده»، ماهنامه پیام زن، سال بیست و چهارم، شماره ۲ (پیاپی ۲۷۸)، اردیبهشت ۱۳۹۴، ص ۱۲-۱۴.
۲. شجاعی، محمدصادق، «تحلیل روانشناختی افزایش سن ازدواج و نقش آن در انحرافات اخلاقی جوانان»، ماهنامه معرفت، شماره ۹۷، دی ۱۳۸۴، ص ۴۶-۵۳.

۱. آمنه انتصاری، «استقلال مالی زن و استحکام خانواده»، ماهنامه پیام زن، ص ۱۳.

۳. قاسمی، هاجر السادات، «آسیب‌شناسی روابط زوجین: لایه‌های زیرین ناسازگاری»، فصلنامه حوراء، شماره ۲۹، پاییز ۱۳۸۷، ص ۸-۳.

سایت‌ها

۱. باشگاه خبرنگاران جوان، «کاهش شدید فرزندآوری در ایران از دهه ۷۰ هجری شمسی»، کد خبر: ۱۴۰۱/۰۴/۰۴، ۸۱۶۹۸۲۹.

۲. پایگاه اطلاع‌رسانی تابناک، «کاهش ۴۰ درصدی ازدواج در ایران»، ۱۴۰۲/۰۳/۰۶، کد خبر: ۱۱۷۶۸۶۴.

۳. پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله العظمی سید علی خامنه‌ای.

۴. پایگاه خبری صاحب‌خبر، «این کارهای همسران اعتماد به نفس شما را نابود می‌کند»، ۱۴۰۱/۰۳/۰۷، کد خبر: ۵۴۲۸۹۱۷۴.

۵. خبرگزاری مشرق، «اهمیت سن باروری خانم‌ها در فرزندآوری»، ۱۴۰۲/۰۳/۰۵، کد خبر: ۱۴۹۳۲۵۵.

۶. فارس نیوز، «پیش‌بینی بحران جمعیت در ایران»، ۱۴۰۱/۰۴/۰۴، کد خبر: ۱۴۰۱۰۴۰۴۰۰۰۲۷۵.

۷. فارس نیوز، «علت ۵۰ درصد طلاق‌ها، مشکلات جنسی است»، ۱۳۸۶/۰۹/۰۶، کد خبر: ۸۶۰۹۰۶۰۳۴۹.

۸. مشاوره، «تأثیر سن والدین در تربیت فرزندان»، ماهنامه پیام زن، دوره ۲۶، شماره ۳۰۷ و ۳۰۸، دی ۱۳۹۶، ص ۴۸ و ۴۹.